

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 1.

Fylke: Trøndelag.

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Brekken.

Emne: Jord og plog.

Bygdelag: — " —

Oppskr. av: Lars Valseth, Gard:

(adresse): Gitterdal. G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Egen.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Jord og plog.

Jorddyrkinga i Brekken herred er nok frå nyere tid. Den vesentligste bebyggelsen har en kring Steersundsjøen, og denne har ei høgd på 696 meter over havet. Når en unntar grenda Feragen ved Feragen sjø (657 m. o. h.), så ligger all bebyggelsen i herredet over 700 m. o. h. Jordlaget er for det meste skinnmorenejord som er meget tung å dyrke. En må anta at folk i lang tid måtte by til jakt og fiske som binæring til jordbruket. De siste 300 åra ble arbeidet ved Røros Kobberverk det viktigste, og de fleste gårdene er bygd i dette tidsrom. De fleste vart trulig bygd til oppholdssted for familien og til

2. heim for hvile etter ei tung arbeidsvette. Attåt ga det vesle jordbruket litt tilskudd til kostholdet. Noen jorddyrking ble det nok ikke, for den voksne, mannlige befolkning måtte ofre det meste av sin tid ved grøvene.

„Dyrkinga“ foregikk i all enkelhet på følgende måte:

Gjødsla ble bredd ut over jordene mellom stein og tuer, og år om annet ble heimjorda utvida ved å hogge vekk noe skog og kratt. Bare en ubetydelig jordlapp her og der ble spadevendt til en nepeaker (nepeste). Ellers låg jorda inntil det ti århundre for det meste slik den av naturen ble lagt. En kunne også treffe folk med uvilje mot rydding av jord. Det går fortellinger om folk som enda omkring år 1900 skal ha sagt: „Je lykkelige folk skull itt larra me å vende torva, for vår Herre ha da vendt den sida opp som i mene ska sne opp.“

Omkring århundreskiftet kom bedre arbeidsmåter og redskap, og dyrking av jord tok til å skyte fart. Etter verdenskrigen slutta 1918, ble det stor innvandrering i gruve drifta, og

det ble delvis arbeidsløse.
Gamle gruvearbeidere ble gående heime, og de tok til å legge sitt arbeid på jorda. Da først kom en stor jorddyrking i distriktet fikk fart.

1. Arden er ukjent her - i hvert fall under dette navnet.

2. Til å finarbeide åkeren ble (blev) harva brukt.

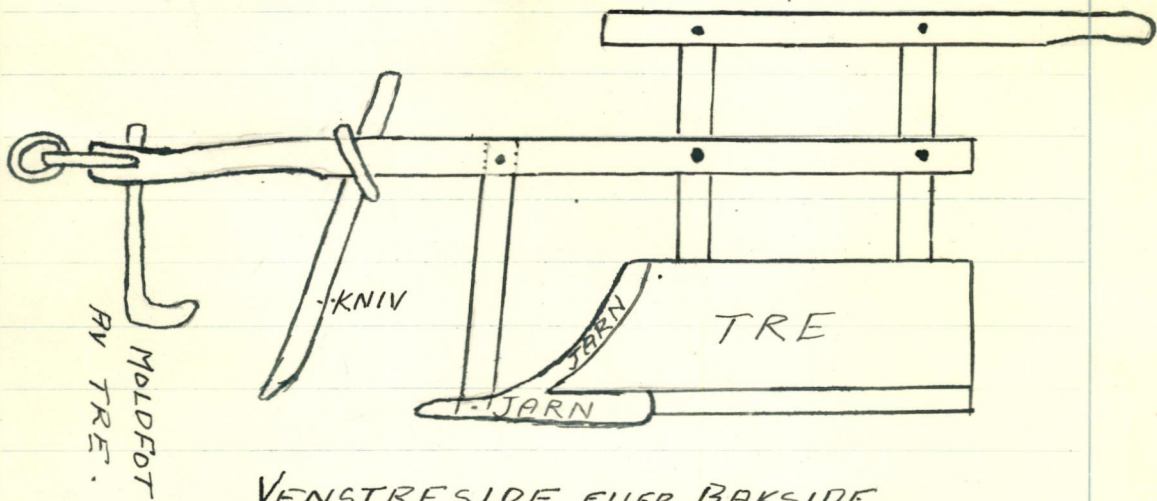
3. Hyppeploger er kommet i bruk de siste åra (omkr. 1940).

De nyttes til å frekke opp rønder til potetsettinga og til hypping av poteten.

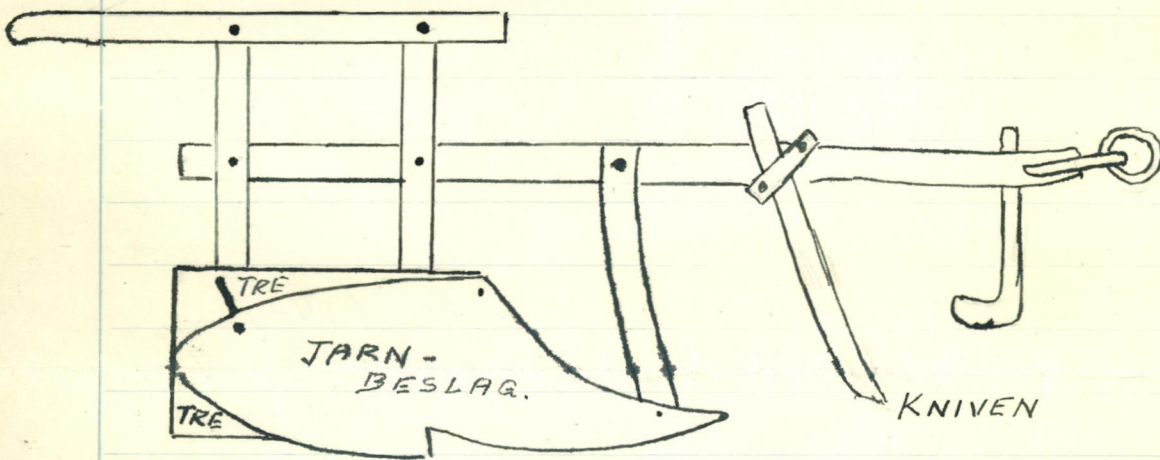
Spørsmål 4-5-6-7-8-9-10-11-12 kan jeg ikke besvare.

Den eldste plog jeg kjenner til her i distriktet, er en hos Hans J. Todal, Evavallen.

På neste side følger et par riss av den til sammenlikning med de typer som er avtegna i oppgavebrevet, Emne 1.

VENSTRESIDE ELLER BAKSIDE.

HØYRESIDE.

Ingen her kan angi noen alder på denne plog, heller ikke hvor den er kommet fra.

13. Nå for tiden brukes bare fabrikk-smidde ploger i bygda. En antar at skiftet mellom heimegjorte ploger og fabrikkploger ligger i slutten av fjorrige århundre. De eldre plogene ble for det meste laga av smeder utebygds. En kan ikke i farten få fastslått hva som ble betalt for disse plogene.

14. Noen likhet med plog fig. 8 i oppgavebrevet kan den gamle plog ha som jeg har laga riss av. Se foran! Veltefjola er vridt, sjölve fjola av jarn men med støtte bak av jarnbeslått tre.

Noe sunna navn enn plog kjenner en ikke på den.

15. Under pløyning måtte (må) stort mannskap til. I den steinete anorenejorda har plozen lett for å hoppe opp ved stöt mot stein. Derfor må i det minste 2 mann stå for pløyinga, og stort hjelpemansskap bryter stein og plukker „forrå rein“. I mange tilfelle må også 3 dje mann til for å henge over plogåsen framma og på den måten söke å hindre plozen frü å hoppe opp. När „forrå“ så vidt mulig er rein for stein, blir plozen kjört enda en gang for å få mere laus jord opp på åkeren. Befolk skulle tenke på dette när de bomter eller ved andre tiltak auser Norges beste jord ut på sjöen eller ödelegger den på annen måte.

16. En pleier velte plozen over på veltefjola när den blir kjört tilbake.

6.

17. En kan ha sett en trekkloss festa til åsen for å bestrykke plogen under kjøringa tilbake. Noe særskilt navn på klossen, kjenner en ikke.

18. Det mest vanlige er å ha høyreplog. Bare en eneste plog med vendbar gjöl har jeg sett. Det var en fabrikkplog og kjøpt inn av Jørgen Jonsen Valseth omkr. år 1908. Hensikten med den vendbare gjøla var sikkert den å kunne kjøre fram og tilbake, men den sto seg ikke lenge, for den ble ganske snart kjørt i stykker mot steinene. Det var vendekonstruksjonen som ikke følte påkjenninga under arbeidet. Plogen er vist til den dag i dag, men i restands.

19. En antar plogen kan være stilt til å gå 12-15 cm. djupt. Under punkt 15 er foresøkt beskrevet pløgemåten mange steder i distriktet her. Når en pløyer "forra" (jura) 2 ganger, kan en komme ned til omkr. 25 cm. Dybdegangen reguleres med en stillbar slepsko eller et hjul. Vi kaller dette en moldfot. På gamle ploger kan en ha sett en

bakovervendt Krok av einer anvendt til moldjot. På risset side 4 er inntegna en slik en.

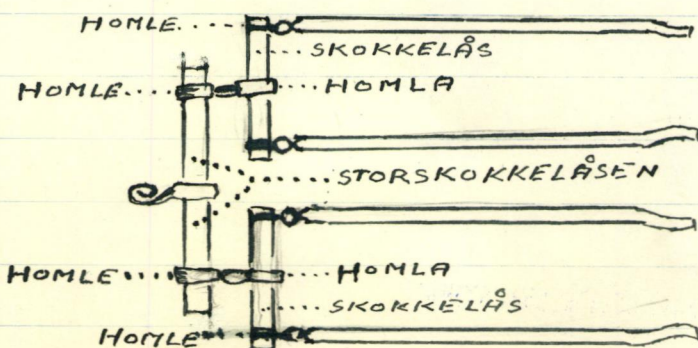
20. Ristill er et ukjent navn her. Er dette navn ment på det stråstilte jernet fraan fjölspissen, så må det være det samme som det vi kaller Kniven. Jeg har ikke sett ploger uten dette.

21. Plog med bare ristill (Kniv) har en ikke sett her.

22. Som regel nytter en ei bikkvogn til å kjøre plogen i heimvegra og til åkeren.

23. Falkensteinplogen (Fig. 12) Kjenner en ikke. Noen varianter av disse plogene Kjenner en heller ikke til.

Navn på plogdeler (brukt her): Styrraman, veltfjola, plogåsen, Kniven, moldjoten, drage(t). Skjotene en nytter under pløying, kaller vi skoklene.

8.

Navnet er utjent.

Her nyttes bare navnet plog.
plog - ploget - ploget - ploget.
plogås - plogåsen - plogåsa - plogåsan.

Valsø, Hitterdal 30. juni 1948.

Lars Valsø,

Hitterdal.

1849

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING